

מחווה – מבחן – בסיס וצורן סופי

משך המבחן: 60 דקות · סך הכול 100 נקודות. המבחן בנוי בסגנון שאלות מערכת הצורות בבחינת הבגרות. קראו את הקטע בעיון לפני שתענו; מספרי השורות מופיעים בשוליים. בשאלות הפתוחות ענו במשפטים שלמים ונמקו.

טבלת ניקוד		
חלק	ניקוד מרבי	ניקוד שהתקבל
חלק א: קטע ושאלות	40	
חלק ב: ידע לשוני	60	
סה"כ	100	

חלק א: קטע ושאלות (40 נק')

1 מיינו את המילים המסומנות ב» שלפניכם לפי דרך התצורה. (8 נק')

בסיס + צורן סופי		שורש ומשקל
מאפיה, עוגיות, שכונתי, ידידות, הקהילתיות, מקצוען		אופה, מסעדה

2 לכל מילה כתבו את הבסיס, את הצורן הסופי ואת משמעות הצורן. (8 נק')

מילה	בסיס	צורן סופי	משמעות הצורן
מאפיה בשורות 1-3	מאפה	ייה	מקום
שכונתי בשורות 4-6	שכונה (ה' ← ת')	י	שם תואר (שייכות)
ידידות בשורות 4-6	ידיד	ות	שם מופשט
מקצוען בשורות 7-9	מקצוע	ן	בעל מקצוע / תכונה

3 במילה »עוגיות« בשורות 1-3 יש שני צורנים סופיים. כתבו אותם, וקבעו את סוג כל אחד מהם. (6 נק')

תשובה אפשרית: ייה – צורן גזירה (עוגה + ייה = מאפה, מילה חדשה). ות – צורן נטייה (רבות של »עוגייה«). (3 נק' לכל צורן עם סוגו)

4 המילה «פועלי» בשורות 1-3 מסתיימת ב־י, כמו המילה «שכונתי» בשורות 4-6. האם זה אותו סוג של צורן? נמקו. (6 נק')

תשובה אפשרית: לא. ב«שכונתי» י־י הוא צורן גזירה: שכונה + י־י יוצרים שם תואר חדש. ב«פועלי בניין» י־י הוא צורן נטייה: זו צורת הנסמך ברבים של «פועלים» (פועלים של בניין), ואין כאן מילה חדשה.

5 פרקו את המילה «הקהילתיות» בשורות 4-6 בשלבים, עד הבסיס הראשון. (6 נק')

תשובה אפשרית: הקהילתיות: ה־ היא ה"א הידיעה; קהילתיות = קהילתי + ו־ת (שם מופשט); קהילתי = קהילה + י־י (שם תואר; ה' התחלפה בת').

6 במילה «אישי» בשורות 7-9: האם הסיומת י־י היא צורן גזירה או צורן נטייה? כתבו משפט שבו אותה צורה מופיעה עם צורן מן הסוג האחר. (6 נק')

תשובה אפשרית: בקטע – צורן גזירה: «יחס אישי» = איש + י־י, שם תואר. נטייה: למשל «אישי שב הביתה» – איש + י־י = הבעל שלי (כינוי שייכות). כל משפט נכון שבו «אישי» = «האיש שלי» מתקבל.

חלק ב: ידע לשוני (60 נק')

1 צרו מן הבסיס שבסוגריים מילה בעזרת צורן סופי, לפי ההגדרה. (10 נק')

א. אדם שעובד בקופה: **קופאי** (קופה)

ב. כתב עת שיוצא כל שלושה חודשים: **רבעון** (רבע)

ג. יסוד כימי שנמצא בפחם: **פחמן** (פחם)

ד. חולצה ללא שרוולים: **גופייה** (גוף)

ה. תכונה של מי שאוהב להיות עם אנשים: **חברתיות** (חברתי)

2 התאימו כל מילה למשמעות של הצורן הסופי שבה. (8 נק')

טור א	טור ב
1. ירחון	2 יסוד כימי
2. מימן	4 מחלה
3. מצחייה	1 כתב עת
4. סוכרת	3 פריט לבוש
5. אחרון	5 סדר
6. מונית	6 כלי רכב

3 בכל שורה, סמנו את המילה היוצאת דופן מבחינת הצורן הסופי או דרך התצורה (2 נק' לכל שורה). (8 נק')

א.

ספרון דובון גגון • **שבועון**

ב.

רפתן ירקן פסנתרן • **רקדן**

ג.

ביתי אישי צבאי • **חשמלאי**

ד.

ידידות ילדות עבדות • **תלמידות**

4 קבעו אם הפירוק נכון. אם אינו נכון – תקנו (2 נק' לכל סעיף). (10 נק')

א. «זקן» = זק + ן **לא נכון** – זֶקֶן – הנו"ן היא אות שורש; אין במילה צורן סופי.

ב. «עיתונאי» = עיתון + אי (בעל מקצוע) **נכון**

ג. «ממשלתי» = ממשל + תי **לא נכון** – ממשלה + י; ה' של הבסיס התחלפה בת'.

ד. «מכבסה» = מכבס + ה (מקום) **לא נכון** – שורש כ־ב־ס במשקל מְקַטֵּלָה (מקום).

ה. «ראשון» = ראש + ון (סדר) **נכון**

5 פרקו כל מילה בשלבים, עד הבסיס הראשון: עיתונאות, מקצועיות, יצירתיות. (4 נק' לכל מילה)

(12 נק')

תשובה אפשרית: עיתונאות = עיתונאי + וֹת ← עיתון + אִי. מקצועיות = מקצועי + וֹת ← מקצוע + יִי. יצירתיות = יצירתי + וֹת ← יצירה + יִי (ה' התחלפה בת').

6 לפניכם שתי מילים: נגרייה, מספרה. א. איזו מהן נוצרה בדרך בסיס וצורן סופי? נמקו. ב. כתבו

מילה נוספת שנוצרה באותה דרך ובאותה משמעות כמו המילה שבחרתם. (12 נק')

תשובה אפשרית: א. נגרייה = נגר + ייה (מקום העבודה של הנגר): כשמורידים את הסיומת נשארת המילה «נגר», שקשורה במשמעות (5 נק'). «מספרה» נוצרה מן השורש ס־פ־ר במשקל מְקַטֵּלָה (מקום); «מספר» אינה קשורה במשמעות (3 נק'). ב. סנדלרייה / מסגרייה / מאפייה (4 נק').